

SPORY O CHARAKTER METODOLÓGIE VIED

J. VICENÍK: Spory o charakter metodológie vied. Naklad. Pravda, Bratislava 1988, 455 s.

Revolučná prestavba spoločnosti sa nezaobíde bez prestavby spoločenských vied. Jednou z jej nevyhnutných podmienok je podstatné zvýšenie metodologickej kultúry ich myslenia. V súvislosti s tým vystupuje do popredia ako jedna z najnaliehavejších úloh výstavba marxisticko-leninskej metodológie spoločenských vied. Nevyhnutným predpokladom riešenia tejto úlohy je kritický rozbor základných metodologických koncepcií, ktoré sa rozvinuli v posledných desaťročiach na pôde nemarxistickej a marxistickej filozofie. Monografia J. Viceníka je úspešným riešením tejto aktuálnej úlohy.

Vyznať sa v zložitej problematike sporov o charakter súčasnej metodológie vied môže iba autor s určitým nadhľadom. J. Viceník ako logik a filozof dobre pozná základné východiská formujúcej sa marxisticko-leninskej metodológie vied. Využíva ich ako anatomický kľúč na odhaľovanie základných tendencií vo vývine novodobých filozoficko-metodologických koncepcií. Rozbor týchto koncepcií zasa používa ako experimentálne „laboratórium“ pozitívnych a negatívnych skúseností, v ktorom overuje nosnosť základných východísk marxistickej metodológie vied. Jeho monografia nie je len bežným súborom kritických analýz, ale rozlíšenou jednotou analýz, ktorá na každom kroku smeruje k syntetickému cieľu: k ujasňovaniu a upresňovaniu zákonitých tendencií vo vývine modernej metodológie vied.

Kniha J. Viceníka má tvar ucele-

ného, dynamického, otvárajúceho sa systému. Začína výkladom „metodologických navádzacích funkcií“, ktoré usmerňujú jeho skúmanie a výklad rôznych metodologických koncepcií a škôl. Jednotlivé metodologické koncepcie a školy klasifikuje a hodnotí podľa typu zákona (faktuálneho, idealizovaného, imanentného), na podklade ktorého sú vybudované, podľa typu metód, ktoré prednostne reflektujú (induktivizmus, deduktivizmus, hypotetizmus, pluralistický a idealizujúci hypotetizmus, logicko-historický prístup), podľa determinantov a mechanizmov rozvoja vedy, ktoré akceptujú (internalizmus, externalizmus, ich prekonanie), podľa riešenia otázky rastu či vývinu vedeckého poznania (krajný a umiernený kumulativizmus a antikumulativizmus, ich prekonanie), podľa riešenia otázky miesta a funkcie metodológie vied v systéme vied o vede, podľa ich miesta a funkcie v historických typoch racionality a i. Tieto navádzacie funkcie nie sú disjunktné, ale komplementárne. Umožňujú autorovi ako aj čitateľovi orientovať sa v neprebernej spleti názorov, sporov, vlastností a znakov jednotlivých metodologických koncepcií a škôl, vybrať podstatné, odhaliť charakteristický typ ich metodologickej reflexie.

Viceníkova monografia sa člení do desiatich kapitol. Prvá je východiskovou charakteristikou základných metodologických koncepcií. Ďalších päť kapitol je fundovaným rozborom novopozitivistických a postpozitivistických metodologických koncepcií,

ako aj škôl, ktoré s nimi súperili: je tu analýza novopozitivistického modelu metodológie vied, filozofie vedy K. R. Poppera, teórie vedeckých revolúcií T. S. Kuhna, teórie vedeckých systémov I. Lakatosa, epistemologického anarchizmu P. K. Feyerabenda, ako aj ďalších metodológov, ako je G. Holton, M. Bunge, G. Bachelard, F. Gonseth, J. Piaget a i. Ide v podstate o rozbor metodologických koncepcií, založených na princípe faktuálneho zákona, ktoré výrazne neprekračovali hranice fenomenalizmu. Siedma kapitola je zasvätenou analýzou idealizačnej koncepcie metodológie vied, ktorá bola rozpracovaná najmä v poznanskej škole, ale aj v niektorých prácach sovietskych autorov (J. Kmita, L. Nowak, J. Such, J. Topolski, W. Krajewski, D. P. Gorski, A. F. Zotov, I. V. Kuznecov, V. A. Lektorski, V. S. Švyriov). Ide o metodologické koncepcie budované na princípe idealizovaného zákona, ktoré vychádzajú z niektorých myšlienok Marxovho *Kapitálu*, prekonávajú obmedzenosť fenomenalizmu a podstatne prispievajú k formovaniu marxistickej metodológie vied. Napokon, posledné tri kapitoly sú venované rozboru základných východísk marxistickej metodológie vied: ôsma kapitola skúma miesto a funkciu metodológie vied v systéme vied o vede, deviatá charakterizuje Filkornov prínos k metavedeckej a metametodologickej reflexii a posledná, desiatá vyúsťuje do rozboru základných tendencií v procese formovania celostnej, monistickej, vnútorne diferencovanej, prírodovednej a spoločenskovednej marxisticko-leninskej metodológie.

Monografia J. Viceníka má analyticko-syntetický, logicko-historický charakter. Rozbor jednotlivých filozoficko-metodologických koncepcií a škôl využíva autor na to, aby v ňom

osvetlil práve ten aspekt metodológie vied, ktorý sa v nich osobitne reflektoval, zdôrazňoval, nadsadzoval alebo absolutizoval. Zaujíma ho, ako tá ktorá metodologická koncepcia vznikla, ktoré metodologické problémy nastoľovala, ako ich riešila, kde narazila na hranice svojich možností, čím prispela k formovaniu všeobecnej metodológie vied a v čom tento proces brzdila. Celá kniha je takto akýmsi logickým rozborom základnej problematiky metodológie vied v jej dejinnom priereze. Vyúsťuje do charakteristiky nosných téz marxistickej metodológie vied, ktoré vydržali dejinnú previerku metodologických učení, vytvárajú slubný priestor pre riešenie tých otázok a problémov, ktoré sa v predchádzajúcich metodologických koncepciách nastolili, ale nevyriešili a otvárajú nové problémy, súvisiace s revolúciou vo vede a technike, s novým typom racionality, s revolučnou prestavbou spoločnosti. Tento prístup umožňuje autorovi zbaviť sa hluchých miest, lacného kriticismu, ako aj nekritického obdivu.

V našej, sovietskej a inej marxistickej i nemarxistickej literatúre už existujú rozboru jednotlivých metodologických koncepcií, ktoré sú predmetom Viceníkovej práce. Viceníkova monografia je hlbším zjednotením kritických analýz z pohľadu premyslenej koncepcie (jednej z možných koncepcií) marxisticko-leninskej metodológie, ako aj významným krokom na ceste jej formovania. Utvára zároveň východiskové predpoklady na kritický rozbor ďalších, najmä novo vznikajúcich metodologických koncepcií a škôl, ktoré sa nestali predmetom podrobného záujmu v danej monografii (frankfurtskej školy, štrukturalizmu, hermeneutiky, praxeologických koncepcií, rôznych teórií ľudskej činnosti a pod.). V tom je podľa môjho názoru originálny prínos Vi-

ceníkových *Sporov o charakter metodológie vied* do našej a vôbec marxistickej filozofie a metodológie.

Existujú publikácie, ktoré vnášajú „šum“, chaos, neusporiadanosť do toku informácií a publikácie, ktoré podstatne napomáhajú tento „šum“ eliminovať, prinášajú nové informácie, posúvajú riešenie aktuálnych problémov o nejaký ten krôčik dopredu. Viceníkova monografia patrí do tejto

druhej kategórie. Je určená nielen špecialistom v oblasti metodológie vied, ale aj širokému okruhu pracovníkov, vedcov, učiteľov, študentov z oblasti prírodných a spoločenských vied, ktorí sa o ňu zaujímajú. Naznačuje spôsoby riešenia postavených otázok a problémov, otvára nové otázky a problémy, prispieva k obohateniu metodologickej kultúry myslenia.

Václav Černík

INTENZIONÁLNA LOGIKA A ABSTRAKTNÉ OBJEKTY

E. N. ZALTA: *Intensional Logic and the Metaphysics of Intentionality*. The MIT Press Cambridge 1988, XIII+256 s.

E. N. Zalta je mladý, 37-ročný americký logik a filozof, ktorý debutoval r. 1983 pozoruhodnou, nevšedne originálnou a podnetnou, ale technicky náročnou knižkou *Abstract Objects* [ďalej [AO]]. Recenzovaná monografia je jeho druhou knižnou publikáciou, úzko spätou s jeho debutom zacieleným na výstavbu logickej teórie abstraktných objektov (A-objektov). Zalta v nej jednak rozširuje a obohacuje systém opísaný v [AO] (najmä tým, že doň zavádza konceptuálne prostriedky temporálnej logiky), jednak skúma a demonštruje možnosti a nosnosť rozšíreného systému pri analýze a interpretácii pestrého spektra intenzionálnych kontextov a pri riešení rozmanitých logických a filozofických problémov.

Teória, ktorú Zalta predkladá a rozvíja vo svojej monografii, sa skladá z intenzionálnej logiky, ktorá predstavuje základy celej koncepcie, a z vlastnej teórie rozpracovanej už v [AO], t. j. z teórie A-objektov. Obidve zložky koncepcie sa opierajú o rozlíšenie medzi exemplifikáciou a kódovaním vlastností, ktoré má pre Zalta

teóriu fundamentálny význam. V intuitívnej podobe (a pomocou inej terminológie) toto rozlíšenie zaviedol príslušník Meinongovej školy E. Mally vo svojej práci *Gegenstandstheoretische Grundlagen der Logik und Logistik*, ktorá vyšla r. 1912 v Lipsku.

Exemplifikovať nejakú vlastnosť V značí to isté ako mať V. Napr. Slovenka, ktorá býva v Bratislave a prednáša filozofiu, exemplifikuje také vlastnosti ako byť ženou, byť Slovenkou, bývať v Bratislave a prednášať filozofiu. Každý časopriestorový predmet exemplifikuje všetky svoje vlastnosti. Na rozdiel od konkrétnych časopriestorových predmetov, ktoré vlastnosti *iba exemplifikujú*, A-objekty isté vlastnosti aj kódujú. A-objekty sa od konkrétnych predmetov líšia práve tým, že kódujú nejaké vlastnosti (a nejaké — spravidla iné — aj exemplifikujú). Výnimkou je iba prázdny A-objekt, ktorý nekóduje nič, ale ako A-objekt exemplifikuje iné vlastnosti než časopriestorové predmety.

Zaltove A-objekty nápadne pripo-